

PSİKANALİZİN BİLİM SORUNU BİLİMSEL BİR PSİKOLOJİ PROJESİ'NDEN NÖROPSİKANALİZE

Tolga Binbay

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
Anabilim Dalı, İzmir. E-posta: tolga.binbay@deu.edu.tr

ÖZET

Sigmund Freud (1856-1939) tarafından geliştirilen zihin kuramı tıbbın (nörofizyolojinin) içinden çıkmış ama oraya neredeyse bir daha hiç uğramamıştır. Freud 1895'te yazdığı *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi*'nde zihin ile nörofizyoloji arasında köprüler kurmaya çalışmış ama bu proje hep taslak olarak kalmıştır. Freud bu başlangıç noktasına bir daha geri dönmemiştir. Ancak çeşitli yazılarında yaşadığı dönemin kısıtlılıklarına ve gelecekteki bir nörolojik bilim olarak zihin bilime işaret etmiştir. Öbür taraftan Freud zihin kuramında çeşitli geliştirmeler, incelemeler ve farklılıklar yaptıkça tıbbi bir bilim olarak zihin bilimden uzaklaşmıştır ama aynı zamanda neredeyse tüm yazılarında "bilim" olmayı, bilimselliği, "hipotezleri" ya da "psşik aygıtı, mekanizmaları" önemsemiştir. İşte bu iki nokta (Freud'un yarım kalan girişimi ve kuramındaki spekülasyon yan) günümüze kadar psikanalizin "bilim olmamakla" ve hatta bir din, bir "yalancı-bilim" olmakla suçlanmasına yol açmıştır. Psikanalizin tarihsel seyri de bu suçlamalara yeterli malzeme sağlamıştır. Bu yazı, Freud'un zihin teorisinin (kendi iç gelişim dinamiklerini de göz önünde bulundurarak) nöropsikiyatri tarihi boyunca bilimle olan ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

Yazı bu kapsamda üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Freud'un zihin işleyişine dair düşüncelerinin oluştuğu 19. yüzyıl tıbbi ve nörofizyolojisi ele alınmaktadır. Freud'un zihin işleyişine dair konumu, aynı dönemde yaşamış olan Alman, Fransız ve Rus bilim insanları, fizyologlarla karşılaştırılmaktadır. Bir yandan da 19. yüzyıl biliminden Freud'un zihin kuramına devrolunan özelliklerin altı çizilmektedir. İkinci bölümde ise nöropsikiyatride ortaya çıkan yenilikler Avrupa'da yükselen sınıf mücadeleleri ile birlikte ele alınmaktadır. Freud bu dönemde hem kuramında kimi yeniliklere gitmiş hem psikanalizin etkisi genişlemiş hem de psikanalize yönelik "bilim değil ideoloji" olduğu yönünde değerlendirmeler artmıştır. Bu değerlendirmeler Karl Popper'den Karl Jaspers'e ve Christopher Caudwell'e kadar uzanmıştır. Üçüncü bölümde ise psikofarmakolojinin ortaya çıkmasından sonra psikanalizin psikiyatri içinde azalan etkisi tartışılmış ve 1995 sonrasında heyecanla karşılanan nöropsikanalize değinilmiştir. Tüm bu süreç Freud'un zihin kuramının bilim olup olmamasına göre değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Freud, psikanaliz, nöroloji, psikiyatri, bilim, ideoloji, nöropsikanaliz*

THE SCIENCE PROBLEM OF PSYCHOANALYSIS: FROM THE PROJECT FOR A SCIENTIFIC PSYCHOLOGY TO NEUROPSYCHOANALYSIS

ABSTRACT

Freud's theory, although emerged from neurophysiology, never returned to its origins. In his 1895 manuscript, *The Project for A Scientific Psychology*, Freud tried to build bridges between mind and neurophysiology, but project always remained a draft. Freud never returned to this starting point. However, in his various later writings, he pointed to the limitations of his period and the psychology of the future as a neurological science. On the other hand, as Freud made various improvements and differences in his theory of mind, his thought was distanced from "science" as a medical science, but at the same time he paid attention to being "science", and used words such as "hypotheses" or "psychic apparatus, mechanisms" in all his writings. These two points (Freud's incomplete initiative and speculative side in his theory) have led to the accusation of psychoanalysis for being unscientific and even for being a religion, a pseudo-science. The historical course of psychoanalysis also provided sufficient material for these accusations. This article aims to examine the relationship between Freud's theory of mind and science throughout the history of neuropsychiatry.

The article consists of three sections. The first section reviews 19th century medicine and neurophysiology. Freud's theoretical position is compared to German, French and Russian physiologists who lived in the same period. The characteristics of 19th century science that influenced Freud's theory of mind are underlined. In the second section, the innovations emerging in neuropsychiatry are discussed with the rising class struggles in Europe. In this period, Freud has made updates hand in hand with both the extending impact of psychoanalysis, and the evaluations that psychoanalysis is "science but ideology". These evaluations range from Karl Popper to Karl Jaspers and a major Marxist, Christopher Caudwell. In the third section, after the emergence of psychopharmacology, the decreasing effect of psychoanalysis in psychiatry was discussed and neuropsychanalysis which was formed after 1995 was briefly mentioned. This century-long process has been evaluated with a central emphasis on whether Freud's theory of mind is science.

Keywords: *Freud, psychoanalysis, neurology, psychiatry, science, ideology, neuropsychanalysis.*

Günümüz psikiyatri kliniklerini dolaşan birisi Freud'un düşüncesinin çoktan geride kaldığını düşünebilir. Kliniğin içinden çıkıp gelen psikanalitik teori, kliniğin içinde halen yaşayabilen bazı terimlerine rağmen neredeyse "ölmüş" gibidir. Psikanalitik klinik uygulamaları ve eğitimleri devam ettiren birkaç kurum ya da isim dışında Freud psikiyatride dahi çoktan geride kalmış "tartışmalı" bir isim gibidir. Hele nöroloji, nörofizyoloji ya da sinirbilim bölümleri için ise Freud ancak cümle arasında, o da belki ve ancak özel bir ilgi durumunda anılacak bir isimdir. O kadar.

Bu tablo psikoloji eğitiminde de karşımıza çıkar. Lisans eğitiminde Freud, psikoloji dünyasının diğer isimlerinden sadece bir tanesidir ya da özel bir akademik ilgi varsa ancak o zaman gündeme gelir. Klinik psikoloji yüksek lisans ya da doktora programlarında da ancak özel bir ilgi ve eğilim ile yer bulabilir.

Öte yandan özellikle sosyal bilimlere bakılacak olursa Freud düşüncesinin halen canlı olduğu, psikanaliz üzerine dergiler çıkarıldığı, enstitüler kurulduğu ve kitap üstüne kitap yayınlandığı görülebilir. Sosyal bilimler için Freud ve düşüncesi bir türlü "ölmeyen" hatta tam tersine giderek ağırlığını, derinliğini, diriliğini hissettiren bir sistem gibidir. Sosyal bilimlerdeki Freud klinik bilimlere, tam da içinden çıkıp geldiği yere göre oldukça canlıdır, yaşamaya, gelişmeye devam etmektedir.

Gerçi klinik bilimlerde Freud teorisini sadece geçmişte kalmış bir yaklaşım olarak görmek haksızlık olur. Her şeye rağmen yine de Freud'un 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı psikiyatrisinden günümüze kalan nadir isimlerden bir tanesi, hatta günümüze en çok kalan isim olduğu da söylenmelidir. O dönemdeki bazı psikiyatristlerin adı halen anılmaya devam etse de teorilerinden geriye neredeyse hiçbir iz kalmamıştır. Freud'un düşünceleri ise hem doğrudan hem de dolaylı olarak psikiyatri ve özellikle klinik psikoloji içinde yaşamaya devam ediyor. Hepsini bir yana mesleki pratiğini ve araştırmalarını Freud'un zihin kuramına ve pratiğine vakfetmiş önemli sayıda psikiyatrist, klinik psikolog ve kurum da bulunuyor. Ayrıca son 30 yıl içinde sinirbilimlerde ortaya çıkan yeni araştırma teknikleriyle (örn. beyin görüntüleme) psikanalizin temel hipotezlerini sınavan, araştıran ara bilim formları da ortaya çıktı. Hatta 2000 yılında Nobel fizyoloji ödülünü alan psikiyatrist Eric Kandel bir dönem ısrarla Freud'un zihin kavramlarının sinirbilimin yeni araçları ile düşünülmesini, araştırılmasını öneriyordu (Kandel, 1998; Kandel, 1999). Ama yine de Freud'un zihin işleyişine dair geliştirdiği yaklaşımın genel anlamda nöropsikiyatrinin dışında kaldığı ve daha çok bir düşünme ve analiz etme sistemi olarak sosyal bilimlerde ilgi gördüğü söylenebilir.

Freud'un zihin işleyişine getirdiği yaklaşım daha ilk günlerinden itibaren bilim dışı olmakla, şarlatanlıkla ve Yahudi işi bir uydurma olmakla da itham edilmiş. Bu tür değerlendirmeler, psikanalizin yüzyılı aşkın süre

boyunca devam eden serüveni boyunca da hiç eksik olmamış. Psikanaliz birçok farklı uğrakta, özellikle de Marksizm'le birlikte en bayağısından en kuramsal olanına kadar farklı suçlamalara maruz kalmış.

Freud'un ve Marx'ın bilimselliği, psikanalizin ya da Marx'ın tarihsel materyalizminin bilim olup olmadığı bir yandan "kabak tadı" vermiş bir tartışmadır ve teoriler eskise bile bu tartışmalar ve bu tartışmaların içinde söylenenler bir türlü eskimemektedir. Öte yandan hem Marksizm hem de Freud'un teorisi günümüz uç burjuva bilimi içinde artık çoktan geride kalmış olması gereken 19. yüzyıl musallatları olarak da görülmektedir. Bu bakış bir yanıyla da haklıdır: gelecek Freud ve Marx aşılmadan (kısmen ya da tamamen) gelmeyecek. Hem bilimsel olarak hem de toplumsal olarak.

Bu makale, Freud düşüncesinin bilim, özellikle de 19. yüzyıldan günümüze uzanan nöropsikiyatri bilimi içindeki yerini tartışmayı ve anlamayı amaçlamaktadır.

19. YÜZYIL BİLİMİ OLARAK PSIKANALİZ

Sigmund Freud günümüzdeki anlamında ne psikiyatristti ne de nörolog. Öncelikle tıp doktoruydu ve sonra da sinir sistemi anatomisine merak salmış bir araştırmacı. Ama zaman içinde önce nöroloji uzmanına, sonra da bir psikiyatriste dönüştü. Tabii ki orada kalmayarak. 19. yüzyıl tıbbi içinde de bir uzmanlaşma vardı ama günümüzle kıyaslanamayacak ölçüdeydi. Örneğin Freud'un "histeri" için altı aylığına yanına gittiği Fransız hekim Jean Martin Charcot (1825-1893) hem nörologdur hem de patoloji uzmanıdır. Bu nedenle hem "psikik" durumlarla ilgili çok önemli bir isimdir hem de günümüzde bile halen kendi adıyla anılan bir ayak eklemi dağılmasının.

Freud tıp eğitimini bitirdiğinde, yani 1880'de bir klinisyen ve anatomist olan Freud temel olarak deneysel histoloji çalışmaları yapmaktadır. Sonraki 10 yıl içinde ise önce özellikle *histeri* (ani bayılma, kriz, taşkınlık halleri) ve *afazi* (konuşma bozukluğu) çalışan bir nöroloğa sonra da özgün bir zihin kuramı geliştiren bir psikiyatriste dönüşecektir (Bogousslavsky, 2011).

Farklı biyografi yazarlarının vurguladığına göre fakülteyi bitirdiği dönemde (ve hatta öğrenciyken) Freud "bilimsel, mesleki bir buluş ve ün" peşindedir (Roudinesco, 2016; Philips, 2016). Bu ifadeyi belki de "belirli bir alanda derinleşmeyi hedefleyen" meraklı ve tutkulu bir genç doktor olarak görmek daha uygun olacaktır. Yine de Freud'un bilimle olan ilişkisini anlamak için 19. yüzyıl bilimine ve nörofizyolojisine biraz yakından bakmak gerekiyor.

19. yüzyıl başından itibaren akıl hastalıkları (dönemin adı ile anarsak *melankoli*, *mani*, *delilik*) ile beyin arasında doğrudan bir ilişki kurulmaya başlar (Messias,

2014). Zihin uygulamaları anlamına gelen “psikiyatri” kelimesi ilk olarak bir Alman hekim olan Johann Christian Reil (1759-1813) tarafından kullanılır. Yüzyıl boyunca psikiyatri Fransa ve Almanya ekseninde sürekli gelişim gösterecektir. Bu yeni zihin biliminin bir tarafı bilinemezciliğe, büyüye, ruh çıkarmaya dayalı kalacak ama bir tarafı da tıbbın içinde bir uzmanlık olarak şekillenecektir. Zihin, ruh, akıl gibi kavramlar yavaş yavaş maddi bir temele doğru yerleşmeye bu dönemde başlayacaktır (Binbay, 2006). Nöroloji ise özellikle 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren en önemli gelişim dönemlerinden birisini yaşayacaktır: *Alzheimer Hastalığı, Pick Hastalığı, Beiswenger hastalığı, Wernicke hastalığı* gibi beyin dokusunu ve damar sistemini ilgilendiren hastalıklar isimlendirilme biçimlerinden de anlaşılacağı gibi giderek bu dönemde netleşecek ve tanımlanacaktır (Bogousslavsky, 2011). Benzer biçimde psikoloji de bir “bilim” olarak ortaya çıkacaktır. 1874’te Alman fizyolog Wilhelm Wundt “*Fizyolojik Psikolojinin [Zihin Bilimin] Esasları*” isimli kitabını yayımlar. Bu tarih psikolojinin de ortaya çıkış tarihi olarak kabul edilir. Wundt, Leipzig Üniversitesi’nde 1879’da dünyanın ilk “psikoloji laboratuvarını” açar ve bu laboratuvar insan duygu, düşünce ve davranışları ile fizyoloji arasındaki ilişkiyi araştırır (Binbay, 2019).

Görsel 1. Alman fizyolog Wilhelm Wundt, Leipzig Üniversitesi’nde 1879’da dünyanın ilk “psikoloji laboratuvarını” açar ve bu laboratuvar insan duygu, düşünce ve davranışları ile fizyoloji arasındaki ilişkiyi araştırır.

19. yüzyıl sonunda Fransa ve Almanya’nın psikiyatri ve nöroloji için oynadıkları belirleyici rol önemlidir: Fransa klinik pratiği genişletmiş, Almanya ise nöroloji ve psikiyatri tanımlarını. Yüzyıl, Fransa’da Philippe Pinel’in (1745-1826) o dönem için köklü bir değişiklik olan “akıl hastaneleri” uygulamasıyla başlamış ve Prusya coğrafyasında Freud’un *Rüyaların Çözümlemesi*’ni, Emil Kraepelin’in (1856-1926) ise *Psikopatoloji* kitabını yayınlaması ile sona ermiştir (Messias 2014). Bir yüzyıl içinde bilimin birçok alanında olduğu gibi nörolojide, psikiyatride ve nöropatolojide oldukça önemli yol alınmıştır. Ama örneğin ikisi de Alman coğrafyasının için-

den çıkmalarına rağmen Kraepelin ve Freud psikiyatri içinde bambaşka yönlere giderler: Kraepelin biyolojik psikiyatrinin tarihteki ilk dönemini temsil eder Freud ise nöroanatomiye aradığını bulamayacağını anlar ve zihin teorisini söylemsel bir düzlemde kurmaya başlar (Messias, 2014).

Psikanalitik teori, Freud’un yaşamı boyunca deyim yerindeyse ortaya çıkarılmaya, derinleştirilmeye ve bazı yönleriyle de terkedilmeye devam eder. Freud’un düşüncesi 1890’larda yola çıkmış, özü itibarıyla aynı kalmış ama bir yandan da çeşitli yenilikler, gelgitler, vazgeçişler ve keşifler yaşamıştır. Bu nedenle bu özgün zihin kuramı hem 19. yüzyıl biliminin (bir yandan fizyoloji, anatomi, nöroloji, psikiyatri bir yandan da spiritüalizm) bir parçası hem de oradan bir kopuş olarak görülebilir (Roudinesco, 2016). Psikanalize dair sorunların bir kısmı da buradan çıkmaktadır: Kimi yazarlar sürekliliğe vurgu yapıp psikanalizin de bir “bilim olduğunu” hem de günümüz nöropsikiyatrisine bile ışık tutan bir bilim olduğunu savunurken bir başka kesim ise kopuşa vurgu yapmaktadır ve kopuşu “psikanaliz devrimi” ile “psikanaliz şarlatanlığı” arasında geniş bir dağılım içinde değerlendirmektedir.

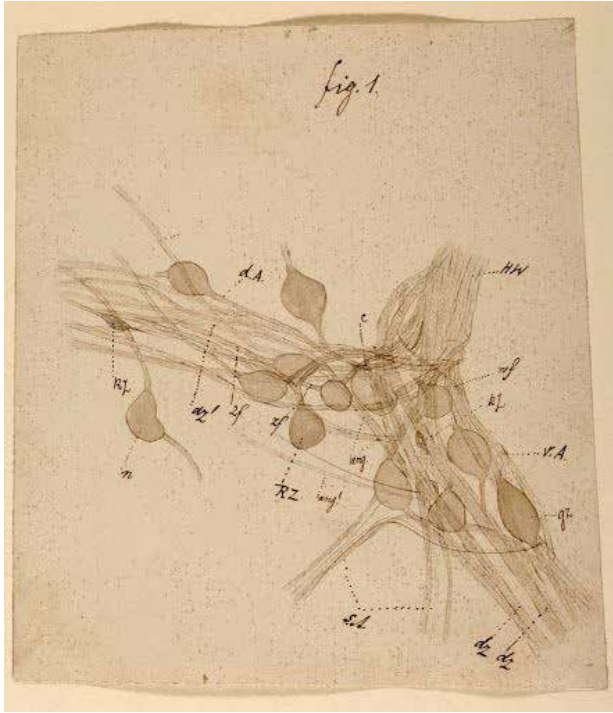
Açıkcısı Freud’un zihin kuramının, yani psikanalizin içerdiği süreklilik ve ortaya çıkardığı kopuş 19. yüzyıl sonu tıbbi ve nöropsikiyatrisi anlaşılmadan eksik kalacak ve abartılara, çekiştirmelere açık olacaktır. Ve Freud’un 20’li yaşlarının ortasında (yani 1880 gibi) belirginleşen parlak, sabırlı, inatçı, tutkulu ve özgün bir tıp araştırmacısı kimliğinden yavaş yavaş yeni bir “bilim/düşünme alanı” kurucusuna dönüşümünü anlamak da mümkün olmayacaktır.

FREUD VE 19. YÜZYIL TIBBİ

19. yüzyıl sonu Prusya-Avusturya sınıf mücadelelerine ve düşüncelerine burada yer vermek gerekli ama mümkün değil. Öte yandan 1870 ile 1910 arasının sınıf mücadeleleri ve toplumsal yaşantı açısından hem fırtınalı hem de “tatlı” bir dönem olduğu söylenebilir (Roudinesco, 2016). İçinden geçilen değişim daha büyük değişimlerin ve emperyalist acımasızlığın öngünleridir. Ve Freud, tüm bu tarihsel arka planın içinde, 1873’te, Viyana Üniversitesi’ne girer. Aldığı eğitim o dönemin yetkin bir akademik bilim eğitimidir: anatomi, biyoloji, zooloji, fizyoloji ve tıp. Freud’un felsefi arka planında Feurbach’ın materyalist felsefesi ve Darwin’in materyalist biyolojisi vardır. Üniversitede ise dönemin özgün isimlerinden ders almaktadır: örneğin fizyolog Ernst Wilhelm von Brücke (1819-1892) ve anatomist Carl Claus (1835-1899) (Roudinesco, 2016).

Freud üniversitede önce Claus’un deniz biyolojisi çalışmalarına katılır, daha sonra da Brücke’nin fizyoloji çalışmalarının ve derslerinin etkisiyle nöroanatomiye bağlanır. 1882’ye gelindiğinde genç bir araştırmacı ve

hekim olarak sinir sistemi üzerine beş yayın yapmıştır bile (Freud Museum, 2010a).

Görsel 2. Freud'un *Petromyzon Planerei* omurga sinir hücreleri ve uzantılarının çizimi (1882, kaynak: Freud Museum, Londra).

Öte yandan 19. yüzyıl tıp eğitimi temel olarak fizyoloji demektir. Bu fizyolojinin içinde organ patolojileri, anatomik-klinik bir hastalık yaklaşımı kadar “geçmişin tıbbını” silip atan, evrimi, biyolojiyi de arkasına alan yeni ve özgüveni yüksek bir yaklaşım vardır. Bu fizyoloji, bir yandan somut beyin lezyonları üzerinden nörolojiyi kurarken bir yandan da psikolojiyi spekülatif bir temelden fizyolojik bir temele yerleştirmeyi de amaçlamaktadır. Fizyolojinin bakış açısında göre zihne ilişkin sorunlar bilinç fenomenini fizyolojinin ve dolayısıyla da deneysel bilimin alanına sokmaya elverişli tekçi (dualist olmayan) bir yaklaşımla çözülebilirdi (Roudinescu, 2016). Yani tüm zihinsel işlevlerin beyinde bir karşılığı olması ve bulunmalıydı.

Freud 1882 gibi Viyana’da “tıpta uzmanlık eğitimi” diyebileceğimiz eğitime başlar. Bir yandan farklı tıp dallarında eğitim alır ama temel ilgi alanı sinir sistemidir. 1884’te *medulla oblongata*nın mikroskopta daha iyi incelenmesini sağlayan oldukça özgün bir boyama yöntemi geliştirir. Ayrıca hastanın nörolojik semptomları üzerinden beyinde kanamanın ya da lezyonun tam olarak nerede olduğunu söyleyebilir hale gelir. 1885’te nöropatolojide bir tür öğretim görevlisi (*privatdozent*) olur (Freud Museum, 2010b). Ve aynı yılın Haziran ayında, Paris’te, ünlü nörolog Jean-Martin Charcot’un yanında beyin anatomisi üzerine çalışmalar yapmak üzere bir burs kazanır. Bu burs Freud’u yarı materyalist ama bir yandan yarı spekülatif bir zihin kavrayışına doğru götürecektir. Götürecek çünkü Charcot’un akıl hastalıklarına yaklaşımı Viyana Üniversitesi’nin beyin-fonksiyon

anlayışından oldukça farklıdır (Roudinescu, 2016).

Charcot’a göre bazı durumlar (nevrozlar, histeri) beyinde belirli bir lezyona, bölgeye, dokuya indirgenemektedir. Bu anlayış Freud’un dikkatinin sinir sistemi işleyişinden sinir sistemi işleyişine indirgenemeyen durumlara kaymasına neden olur (Freud Museum, 2010c). Ama Paris dönüşü yani 1886-1896 arasında Freud, Viyana’da, kendi muayenehanesinde bir “nörolog” daha doğrusu “nöropsikiyatrist” olarak çalışacaktır. Bu dönemde örneğin çocuklarda serebral palsi üzerine çok önemli bir uzman haline gelir. Bu uzun 10 yıl boyunca geniş bir deneyim kazanır. Bir yandan da hem akademi ile hem de Viyana’nın düşünce hayatı ile iç içedir (Roudinescu, 2016). Ünü giderek artan iyi bir hekimdir ve her halükarda zeki, parlak ve analitik, yani çözümleyicidir. Düşünceleri yavaş yavaş, özgün bir zihin teorisine doğru gelişmektedir. Ama orada tıp ve fizyoloji kadar, hatta onlardan daha çok antik Yunan tragedyaları, Darwin ve çok-parçalı bir felsefe vardır.

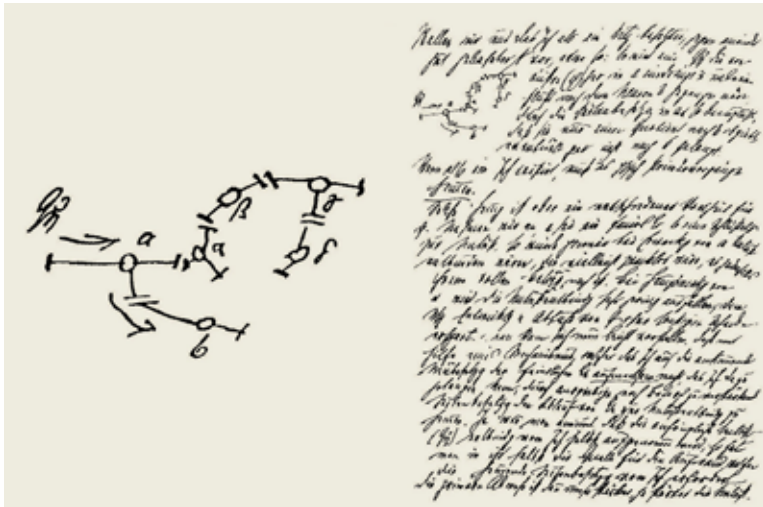
Freud, bir yandan tıbbın içindedir ama muhtemelen orada aradığını da bulamamaktadır: örneğin Viyana Üniversitesi profesörlerinin, örneğin bir anatomist ve psikiyatrist olan Theodor Meynert’in (1833-1892) yolundan gitmez. Meynert gibi “psikiyatrist” diyebileceğimiz birçok hekim akıl hastalıklarının ya da zihinsel sorunların altında yatan bir beyin bölgesi, lezyonu olduğunu düşünmekte ve aramaktadır. Hatta örneğin hastaların kafatasının da bu lezyona göre değişiklikler geçirdiği düşünülmektedir (frenoloji) (Binbay, 2006). Zaten 19. yüzyıl sonunda akıl hastalıklarında en önemli sorunlardan birisi “organik olan ve fonksiyonel olan” durumları ayırt etmek ve “bozuklukları” tanımlamaktır (Kendler, 2019).

Almanya kültürü etkisi altında özellikle tanımlama önemli bir psikiyatri görevi olarak öne çıkar. Hastalar büyük hastanelerde tutulmaktadır ve hasta ile iletişim kurmak genellikle anlamsız, yararsız olarak görülmektedir. Hastaların hipnoz, konuşma, telkin gibi yöntemlerle iyileşebileceğini öne sürmek bir anlamda şarlatanlıktır. Freud’un 1890’lar boyunca belirginleşen “konuşma tedavisi” örneğin Meynert tarafından hiç hoş karşılanmayacaktır (Roudinescu, 2016). Freud ise sürçmelerde, bayılmalarda, tutulmalarda ve rüyalarda zihin işleyişine dair temel bazı özellikler saptamaya ve bunları kuramsallaştırmaya başlayacaktır. Ve 10 yıl, meslek hayatında hem uzun hem de kısa bir süredir.

Bu süre içerisinde Freud zihin (*psike*) işleyişinin peşindedir ve zihnin yeni bir “bilimsel” anlayışını geliştirmek üzeredir. Yola çıktığında ve hatta tüm çalışma yaşamı boyunca da temel belirleyen bu olur. Ama 1923’ten başlayarak da spekülatif düşünce, yani “bilim” ile bağı daha gevşek olan bir düşünme biçimi Freud’un yaklaşımında ağırlık kazanacaktır (Roudinescu, 2016). Ancak yine de 1890’lar dünyasında “bilimsel” olmanın önemli ve prestijli olduğunu, bilimin ise sadece deneysel, somut, gös-

terilebilir olanı içermediğini, tartışmaya oldukça açık, hatta günümüzde artık çoktan “zırva” olarak değerlendirilen ve tarihin çöplüğüne boşaltılmış düşünceleri içerdiğini de hatırlamak gerekiyor (Binbay, 2019).

Öte yandan Freud yola “materyalist bir zihin kuramı ortaya çıkarmak” gibi bir hedefle çıkmaz ama bir “zihin kuramı” ortaya çıkarken bu kuram “materyalist” bir arka plana yaslanır. Bu materyalizm Charles Darwin’in keşiflerinin ve Ludwig Feuerbach’ın düşüncelerinin etkisinde gelişmiş ampirik bir materyalizmdir (Roudinesco, 2016). Tüm bu “materyalist” ya da “bilimsel” arka plana ve ısrara karşın Freud düşüncesi bir yandan da spekülative, belirsiz bir yön içerir. Bilim ve spekülasyon, ampirik materyalizm ve idealist felsefe bir aradadır. Kimisi Freud’a bakarken materyalist arka planı görürken kimisi de sadece bu spekülative yanı görmektedir. Bu ikili hâl, I. Dünya Savaşı sonrasına kadar hem şarlatan, Yahudi safsatası olarak görülmesine hem de etrafına genç ve meraklı tilmizler toplamasına ve psikiyatri dünyasının da ötesine taşan bir yer edinmesini sağlayacaktır (Roudinesco, 2016). Bu anlamda 1895’te “müsvedde” olarak kalan “*Bilimsel Bir Psikoloji Projesi*” (*Entwurf einer Psychologie*) Freud için bir başlangıç noktası değil daha çok artık geride bıraktığıdır. Freud “bilimsel” olmaya çalışırken “el mecbur” bilimsel de olmayan, henüz bilimin düşünce sistematiğine çevrelemeyen bir alana, insan düşünce, duygu ve davranışlarının karmaşık dünyasına açılmaktadır (Philips, 2016).

Görsel 3. Yayınlanmamış bir taslak olarak kalan *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi*’nden bir sinir devresini gösteren sayfa (1895, kaynak: Freud Museum, Londra).

Freud çağının genel kabul gören biliminde ısrar eder ve belki de tam da bu nedenle *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi* şu satırlarla başlar: “*Bu projenin amacı, bizleri tam anlamıyla bir doğa bilimi olan bir psikoloji ile donatmaktır; amacı zihinsel süreçlerin belirlenebilir maddi parçacıkların niceliksel olarak belirlenmiş durumları olduğunu göstermektir.*” (Freud, 1895) Taslak bu nedenle daha sonra yayıncıları tarafından “bilimsel” bir arayış olarak tarif edilir. Freud ise hem buraya geri dönmeyecek hem de yaklaşık 20 yıl sonra kendi dönemi içinde zih-

nin nöronal koordinatlarının “bulunmasının” mümkün olmadığını, psikanalizin nöro-anatomik bir karşılığı bulunmadığını düşündüğünü belirtecektir (Freud, 1915; Northoff, 2012).

Freud’un nöropsikiyatri diyebileceğimiz ama tıp bilimi içinde orasıyla sınırlı kalmayan, anatomiden fizyolojiye de uzanan alandaki yerini bir de aynı dönemde diğer önemli isimlerin geçtikleri bilimsel yollarla karşılaştırarak anlayabiliriz. Karşılaştırılabilecek kişilerin başında Rus hekim ve fizyolog Ivan Pavlov gelir (Kandel, 1999). Pavlov, Freud ile aynı dönemde yaşar: 1849 doğumludur ve 1936’da vefat eder. Hemen hemen aynı dönemde tıp fakültesini bitirirler ve hemen hemen aynı dönemde sinir sistemi fizyolojisi üzerine çalışmaya başlarlar. Ama Pavlov refleksler, sindirim sistemi üzerinden merkezi sinir sisteminin işleyişine gider. Koşullu ve koşulsuz refleks ile fizyolojiden insan zihninin işleyişinin maddi zeminlerine iner (Kandel, 1999). Düşünce ve araştırmalarında “belirsiz, spekülative olana” yer yoktur. Pavlov 1904’te Nobel fizyoloji/tıp ödülünü alır ve Ekim Devrimi sonrasında da Sovyetler Birliği’nde çalışmalarını sürdürür.

Freud ile hemen hemen aynı dönemde yaşayan bir diğer hekim ise İspanyol nöropatolog Santiago Ramón y Cajal (1852-1934). 1890’lardan itibaren çalışmalarını sinir sistemi üzerine yoğunlaştıran Cajal, sinir hücrelerinin çok ayrıntılı mikroskopik incelemesini sağlar. Beynin farklı bölgelerindeki hücrelerin çıkıntılarını (dendritler), uzanımlarını (aksonlar) ortaya çıkarır, hücreleri birbirinden ayırır ve nöronal ağın bir aradaki işleyişine dair çeşitli deneyler yapar. Bu keşif ve deneyler nörofizyolojide önemli bir değişim anlamına gelir: sinir hücrelerinin birbirinden ayrı ve bir ağ biçiminde işlediğine dair, günümüzde de geçerli olan nöron teorisi ortaya çıkar (Aykan ve Nalçacı, 2017). Cajal bu araştırmaları nedeniyle İtalyan biyolog Camillo Golgi’yle (1843-1926) birlikte 1906’da fizyoloji/tıp ödülünü alır.

Belki de diyebiliriz ki Pavlov, Cajal gibi isimler tıp eğitimi ile başlayarak 20. yüzyılın yeni tıbbına, sinirbilimine yürümüştür; Freud ise tıptan başlayarak 20. yüzyılın yeni tıbbından, sinirbilimden apayrı bir yöne yürümüştür: gözlenebilen ama klasik deneyin kalıbına uymayan, bilmeye çalışan ama bilimin kalıplarına uymayan.

20. YÜZYIL BİLİMİ OLARAK PSİKANALİZ

Freud 1939’da Londra’da yaşama veda eder. 83 yaşındadır ve Nazizm’in yayılması nedeniyle sadece bir yıl önce Viyana’dan ayrılmak zorunda kalmıştır. 1920’ler ve 30’lar boyunca hem toplumsal yaşamdaki hem de kendi bireysel ve ailevi yaşamındaki çeşitli sıkıntılarla uğraşarak geçmiştir. Kızını kaybetmiş, bu kayıpta kendisini de suçlamış ve aynı dönemde çenesinde ölümüne dek çekeceği bir tümör belirmiştir. Önceki onyıllarda etrafına toplanan genç tilmizlerin önemli bir kısmı da-

ğılmış ve hatta Freud ile çatışmalı hale gelmişlerdir. Öte yandan zihin işleyişine dair ortaya çıkardığı düşünce ve uygulamalar özellikle Batı dünyasında giderek daha çok yer bulmaya başlamıştır (Roudinesco, 2016).

Psikiyatri pratiği üzerinde I. Dünya Savaşı'nın ise çok önemli bir etkisi olur: Avrupa'da binlerce, hatta yüz binlerce kişi savaşın zihinsel etkileri ile baş etmeye çalışmaktadır. Freud'un önerdikleri tam da bu ihtiyacın içinde daha geniş kesimler için "kullanışlı" hale gelir. Bir tek kullanışlı hale gelmekle kalmaz Freud'un zihin teorisi, özellikle "nevrozlar" adı verilen sorunlar için bütüncül ve kapsamlı bir açıklayıcılık anlamına gelir. Psikanaliz ve psikanalitik uygulamalar yaygınlık kazanır. Hatta 1918'de *Uluslararası Psikanaliz Birliği* tarafından Budapeşte'de düzenlenen yıllık toplantıda "halk için psikoterapi" uygulamasını coşkuyla tartışmaya açan bizzat Freud'un kendisidir (Roudinesco, 2016).

Bilime gelirse; savaş genel olarak "bilim" ve "bilimsellik" tartışmalarına bir ket vurur. Artık "teori, düşünce, ifade" 1890'lardaki gibi "bilimsel" olmak, bu koşulu "gözetmek" zorunda değildir. Toplumsal ve düşünsel yaşamda daha sıkışık, herkesin bir başka tarafa savrulduğu bir döneme geçilmiştir. Freud bu koşullarda kendi düşünce sistematığı içinde yeni bulgulara ulaşır. İnsan zihnine dair temel görüşlerini korumakla birlikte kendi kuramını fizyolojiye ve hatta biyolojiye bağlayabilecek dürtüler, kaygı (angst), bellek gibi daha tıbbi bir konumdan farklı bir konuma geçer: Yapısal model (Freud, 1920). Zihin işleyişine dair yeni ve ilk yola çıkış döneminden kısmen farklı bir yaklaşımı haber veren bu değişim daha sonrasında psikanaliz içinde de birbirinden farklı (ve hatta Anna Freud- Melanie Klein örneğinde görülebileceği gibi "düşman") akımların ortaya çıkmasına neden olacaktır (Roudinesco, 2016; Tura, 2001).

Freud bir taraftan bilimsel kökenleri daha belirsiz söylemsel bir düzleme yönelmektedir ama bir yandan da klinik ve felsefi arayış olarak psikanalizin bilimsel olduğunu vurgulamaya devam eder. Bir yandan da psikanalizin sadece bir tıp pratiği olmasına karşı çıkar; 1930'larda *Uluslararası Psikanaliz Birliği* tıp eğitimi almamış kişilerin analist olmasına izin vermezken Freud tam tersini savunur (Roudinesco, 2016). Psikanaliz Freud için bir düşünme yöntemi olduğu kadar "bilimsel" bir inceleme ve araştırma yöntemi/ortamıdır. Ve bilimselliği herkese açıktır. Bu görüşünü yaşamının son günlerine kadar savunur ve hatta son yazısı/kitabı olan *Psikanalizin Ana Hatları'nın* (Abriß der Psychoanalyse) birçok farklı yerinde yeniden ve yeniden bilim ve bilimsellik vurgusu yer alır (Freud, 1940).

Öte yandan Freud, hiçbir zaman dört başı mamur biçimde zihin işleyiş modellerini, mekanizmalarını tarif etmez, zaten belki de bu kadar karmaşık bir süreç için, yani zihin için bir fizik ya da kimya yasası da beklenebilir. Ama Freud bir yandan sürekli "psşik aygıt" üzerine tartışır, "mekanizmaları" ortaya çıkarır (Freud,

1940). 1920'lerden itibaren, daha doğrusu *metapsikoloji* adını verdiği çalışmalarından itibaren artık kendi düşüncesi ve izleğinde, ama "kendi biliminde" ilerlemektedir. Tam da bu dönemde Avrupa'da şiddeti giderek artan sınıf mücadeleleri kısa bir süre sonra açık ve net bir çatışmaya dönüşecektir. Bu çatışma toplumları da bilimi de dönüştürecek.

Avrupa'daki dönüşümün ilk ayağı olarak farklı ülkelerdeki işçi sınıfı, sermaye sınıflarının düşünsel egemenliği altında hızlıca gericileşir: faşist ve ırkçı düşünceler siyasetten gündelik yaşamın içine doğru yerleşir. Psikiyatri pratiği içinde örneğin ırk ıslahı gibi öjenik uygulamalar ya da lobotomi gibi cerrahi uygulamalar yer almaya başlar (Faria, 2013). Sınıf mücadelelerinde sermaye sınıfının şiddete başvuracağını, şiddetin dozunu arttıracacağını bambaşka bir alanda habercisi gibidir bu uygulamalar.

Bu koşullarda psikanaliz insanı ve davranışlarını anlamaya kapı araladığı için daha geniş bir kesimin dikkatini çekmeye başlar (Roudinesco, 2016). Nöroloji ve nörolojik bilimler olarak adlandırılacak olan davranış bilimleri için Freud ve zihin teorisi çoktan gündem dışı haline gelirken psikiyatri klinik pratiğinin içinde psikanalizin yeri özellikle de İngiliz ve Amerikan kliniklerinde gittikçe genişler. Freud ve *Uluslararası Psikanaliz Birliği* bu süreci, yani psikanalizin merkezinin Alman coğrafyasından İngiltere'ye ve ötesine doğru hareket etmesini hem onaylar hem de bir anlamda bu değişikliğe mecbur kalır (Roudinesco, 2016). Böylece Freud düşüncesinin Freud-sonrası dönemi esas olarak ortaya çıktığı coğrafyada değil İngiltere ve ABD'de başlar. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde psikanaliz Almanca konuşulan coğrafyada parlaklığını kaybederken İngilizce konuşulan dünyada giderek egemen klinik anlayış haline de gelecektir (Roudinesco, 2016). Öyle ki 1952'de yayınlanan ilk psikiyatrik tanımlama sistemi (sistemi *DSM I - Diagnostic and Statistical Manual*) temel olarak Freud düşüncesi üzerinde şekillenecektir (Kotan, 2018). Tüm bunlar Freud'un doğrudan vasiyeti değildir ama bir yandan da mirasıdır: Her bütüncül teorisinin başına gelen psikanalizin de başına gelir; psikanaliz bir taraftan yaygınlaşır ve gelişir ama bir yandan da bollaşır, tavsar ve yayıldığı kabın şeklini almaya başlar.

PSIKANALİZİN BİLİMSELLİĞİ SORGULANIRKEN

Fransız Marksist kuramcı Louis Althusser, Freud'un temel olarak zihin işleyişine dair oluşturduğu ama bir zihin teorisi olmanın ötesine, topluma, tarihe de uzanan teorisinin Batı aklı tarafından dirençle karşılanmasını, anlaşılmamasını ve Freud'un keşfinin, icadının neredeyse hurafe ilan edilmesini kuramsal yalnızlığına ve köksüzlüğüne bağlar. Batı aklı için Freud, Marx gibi istenmeyen, "gayri meşru bir çocuk" olarak görülür (Althusser 1964). Ama Althusser'in derdi Fransız komünistleri, solu içinde Freud'a bir iade-i itibar sağlamaktır. Çünkü 1964'te Althusser'in "*Freud ve Lacan*" maka-

lesinin yayınlandığı *La Nouvelle Critique* dergisinde, Fransız Komünist Partisi'ne yarı-bağılı bu dergide 1949 yılında yayınlanan bir başka yazı psikanalizi "gerici bir ideoloji" olmakla itham etmiştir (Matheron, 2008). Bu itham, yani Freud'un düşüncelerinin (ve artık Freud'un düşüncelerinden çok daha geniş ve heterojen bir alanı kaplayan psikanalizin) "gerici bir ideoloji" olduğuna ya da "bilim-dışı" olduğuna dair yargı yeni değildir ama bir yandan da yaygınlık kazanmaktadır. Freud ve teorisi İngilizce konuşulan dünyada yaygınlık kazanırken tarihten topluma, antropolojiden tıbbı uzanan kollarıyla aynı zamanda ideolojik bir araca da dönüşmektedir. Daha doğrusu içindeki ideoloji daha öne çıkmaktadır

Aslında 1930'lardan itibaren Freud'un düşünce ve uygulamaları ile ilgili "bilimsellik" tartışması alevlenir. Birbirinden farklı kesimlerden, farklı motiflere sahip eleştiriler ortaya çıkar. Örneğin psikiyatrik fenomenolojinin kurucusu Alman psikiyatrist Karl Jaspers (1883-1969), Freud'un zihin bilimini, psikanalizi bilimsel olandan uzaklaşmış ve fazla ideolojik bir yalancı-bilim olarak değerlendirir (Monti, 2013). İngiliz Marksist Christopher Caudwell (1907-1937) ise Freud'u büyük bir vaadi yerine getirmeyen, zihnin tarih öncesine, mitolojisine saplanıp kalan bir burjuva psikologu olarak değerlendirir (Caudwell, 2015).

II. Dünya Savaşı sonrasında psikanalizin "bilim değil de ideoloji olduğuna dair tartışmalar" giderek artar. Daha sonrasında Freud'un düşünce dünyasından ve psikanalitik kuramdan birçok kavramı alarak işleyecek olan genç psikolog Michel Foucault bile 1954'te, Fransa Komünist Partisi'nin genç bir entelektüel olarak psikanalizi "burjuva ideolojisi" olmakla itham eder. Althusser ise 1964'te Fransız solunu "*Freud'un bilimselliğine*" ikna etmeye çalışacaktır. Psikanaliz doğduğu topraklarda, yani Almanca konuşulan coğrafyada, Alman psikiyatristi içinde ise giderek kısıtlı bir çevrenin ilgi alanı haline gelir. Ama tam da bu dönemde, iki dünya savaşının ardından hem biyolojik psikiyatrinin hem de psikanalizin merkezi Almanca konuşulan coğrafyadan ABD'ye kaymıştır. Psikiyatride Alman ve Fransız etkisi artık geride kalacaktır.

Öte yandan süregiden tartışmalar ve özellikle İngilizce konuşulan dünyadaki yaygınlaşma 1950'lerde psikanalizin psikiyatri içinde insan zihninin "sağlıklı ve patolojik" hallerini değerlendirme ve anlamada egemen yaklaşım olmasını engellemez. Psikanalizin bilim olmadığına dair eleştiriler arasında "burjuva bilim dünyasında" en çok ses getiren eleştiri ise yine Almanya'dan çıkar. Karl Popper 1935'te Almanca yayınlanan (ve 1959'da İngilizcesini yeniden yazdığı) "*Araştırmanın Mantığı: Modern Doğa Bilimlerinin Epistemolojisi*" kitabında bilimin yanlışlanabilirliğe dayalı bir yöntemle sahip olması gerektiğini ve tekrarlanabilirliği öne çıkarır (Popper, 2009). Popper'ın temel derdi aslında Almanya toplumdaki "devrimci" ya da varolan düzeni sıkıştıran her tür düşüncedir. Ve tabii ki ana odak noktası Marksizm'dir: Anti-marksist bir düşünce ortaya koymaktan-

sa Marksizmi başka düşüncelerle birlikte bilim-dışı ilan eder. O dönemde, özellikle genç Sovyetler Birliği iktidarı ve Komünist Partisi kendilerini sol siyaset içindeki düzeni diğer odaklardan ayırmak için bilimsel sosyalizmi vurgulamaktadır. Popper bu ayrıma saldırır ve bu nedenle özellikle karşı-devrimci düşünce dünyasında Marksizm'in bilim olmadığına dair sağladığı düşünce sistematiği coşkuyla karşılanır (Kabakçı, 2019).

Farklı kesimlerde çok ses getiren tartışmasının alanı içinde Marksizm gibi psikanalitik teori de yer alır. Popper bilimsel olan ve olmayan açıklamaları birbirinden ayırmayı sağlayacak bir yöntem, bir ölçüt bulmaya çalışmaktadır. Buna göre doğaya ya da topluma dair, oldukça yaygın biçimde savunulan pek çok düşünce, bilimsellik iddiası taşımalarına rağmen gerçekte bilimsel değil; belki sanatsal, edebi, siyasal yahut dini olarak kabul edilmesi gereken açıklamalardır. Bilimi sanattan, inançtan, propagandadan ve sahte bilimden ayıran şeyin ne olduğunun açıkça ortaya konulması gerekir (Kabakçı, 2019). Bu kapsamda psikanaliz (Adler'in bireysel psikolojisi ve Marx'ın tarih teorisi gibi) bilimin bir dalı olarak değerlendirilemez; psikanaliz metafiziğin, psikolojik metafiziğin bir biçimidir (Hoffman, 2015).

Aynı dönemde hem psikanaliz teorisi klinik ve klinik olmayan katkılarla genişler ve yol alır hem de özellikle ABD'de psikanalizi "bilimsel yöntemlere dayalı bir araştırma programına" dönüştürme arayışları da ortaya çıkar (Hoffman, 2015). Bebek gözlemlerinden klinik ortamlarda yürütülen ve anahtar psikanaliz kavramlarının "net" tanımlarının yapıldığı çeşitli klinik gözlemsel çalışmalar başlar. Bu çalışmalara ufak çaplı deneysel çalışmalar da eşlik eder. Ama psikanalizin "bilim olmadığı" görüşüne dair itirazlar sadece psikanalizi "daha bilimsel" hale getirmekle sınırlı kalmaz. Aynı zamanda özellikle Popper'ın yanlışlanabilirlik görüşüne dayalı bilim anlayışına da itirazlar gelir. Psikanaliz bilme olanaklarımızı genişleten ve bilinmezi bilinir hale getiren bir yorumbilim olarak da ele alınır (Tura, 1998; Badiou, 2006). Yine de bu tartışmalar ve bir yandan da psikanalizin ABD'de egemen düşünce biçimi haline gelmesi, eşzamanlı olarak da insan zihnini açıklamaya dair parlaklığını yitirmesi Eric Kandel ve Alexandre Luria gibi daha sonra zihin bilim alanında oldukça önemli olacak olan kimi genç isimleri daha "somut" bir zihin bilimine yönlendirecektir (Kandel, 1998; Kandel, 1999; Binbay, 2019).

Ama ne Popper ne de ideoloji tartışmaları, psikiyatride Freud'un zihin teorisinin egemenliğine esas ket vuran gelişme 1950'lerden itibaren psikofarmakolojinin yükselişi olur. 1950'li yılların başında şizofreni için klorpromazinin, mani için lityumun ve depresyon için imipraminin bulunmasıyla zihin-beyin işleyişinde Freud'un ki gibi bir zihin bilimine olan klinik ihtiyaç giderek azalmaya başlar. Bu ilk ilaçları çeşitli antidepresanlar, antipsikotikler, anksiyolitikler, duygudurum dengeleyicileri ve çeşitli monoamin hipotezleri izleyecektir. Zihin, dışarıdan, bir hapla da değiştirilebilen bir olguya dönüşecektir.

NÖROPSİKANALİZ: BİLİMDE ISRAR MI?

Son 30 yıl içinde zihnin maddi temelini anlaşılmaması için farklı yeni olanaklar ortaya çıktı. Beyin görüntülemelerden, genetiğe, hayvan deneylerinden laboratuvar tetkiklerine uzanan bu olanaklar Freud'un 1895'te yayınlanmadan kalan taslağının güncellenmesi için bir fırsat olarak da görüldü. Freud'un zihin teorisinde yer alan temel argümanlar (üstben, dürtüler, rüya etkinliği vb.) 2000'lerin beyin görüntüleme gibi yeni teknolojik olanaklarıyla birlikte düşünülme, hatta araştırılmaya başlandı. *Nöropsikanaliz* adıyla anılan ve son 20 yıl içinde oldukça ilgi uyandıran bu yeni yaklaşım Freud'un zihin teorisini 21. yüzyılın sinirbilimiyle anlamaya odaklanmıştır (Solms ve Turnbull, 2002). Psikanaliz ile nöropsikoloji arasındaki ilişkiyi inceleme ve psikanalizin "sağlam" nörolojik ilkelere dayandığını göstermeyi amaçlamaktadır (Solms ve Turnbull, 2002). Bir anlamda nöropsikanaliz Freud'un zihin teorisini bilimsel temellerine kavuşturma olanağını ve elbette ki ötesini araştırır. Psikanalizin etkinliğine ve psikanaliz sürecinde beyinde gerçekleşen değişimlere dair araştırmalar yapılmaya başlar. Bastırma ya da bilinçdışı gibi Freud'un zihin teorisinin köşe taşı özelliği taşıyan kavramların nörobiyolojik yollarına dair yayınlar ortaya çıkar (Northoff, 2012).

Nöropsikanaliz, Freud'un 1895'te projesinin taslak olarak kalmasını o dönemdeki nörofizyolojinin olanaklarının kısıtlılığına ve zihni kavrayışındaki yetersizliklere bağlar. Hatta Freud'un aslında nörolojik açıklamalara karşı durmak gibi bir amacının da olmadığını altını çizer. Bu temel argümanlar bir yanıyla haklı bir görüştür: Freud'un her daim zihin bilimci olarak kaldığı, bunu aradığı hem kendisi tarafından yeniden ve yeniden vurgulanır hem de biyografi yazarları da bu konuya dikkat çeker (Philips, 2016; Roudinesco, 2016). Ama unutulmamalıdır ki Freud, tamamlamadığı ve basmadığı o taslaktan sonraki 40 yıl boyunca kurmak üzere yola çıktığı zihin biliminin o başlangıç anına dönmeyi denememiştir bile. Bu nedenle sadece "*psikanaliz ile nörolojiyi bir araya getirme çabası için henüz erken olduğunu biliyordu*" demek yeterli görünmemektedir (Solms ve Turnbull, 2002). Freud "mecburen" değil, bile isteye, seve seve, uğraşa uğraşa kendi yolunu, zihin üzerine kendi özgün teorisini inşa etmiştir. Ve bu teori, günümüzün bilimsel araçlarıyla bile halen kapsanamayacak spekülasyonlar barındırmaktadır. Daha da ötesi bu teori, kendini sadece zihin bilimiyle sınırlı görmemiştir; insanın ve hatta canlılığın kökenlerine kadar inebilen, tarihi, antropolojiyi ve neredeyse tüm toplum bilimlerini içeren bütüncül bir teori olarak iddia etmiş, kabul görmüş ve yeri geldiğinde bunun için cepheye de sürülmüştür.

Tüm bunları geride bırakıp "*bilim ve Freud'un zihin kuramı*" konusunda beyaz bir sayfa açmak nöropsikanalizle bile mümkün görünmemektedir. Gerekli midir? Yani mutlaka böylesi bir ilişki kurulmalı mıdır? O ayrı bir tartışma. Hatta günümüzde egemen sınıfların düşünce dünyasında "bilim" ancak fonksiyonel bir yer kaplarken

gerekli olup olmadığını sorgulamak bile yersiz bulunabilir. Ama yine de psikanaliz "nesnel ve bilimsel" olma derdini sürdürmektedir. Daha doğrusu psikanalize ilgi duyan bazı sinirbilimciler bu derdi sürdürmektedir. Bu nedenle nöropsikanaliz temel destekçilerini psikanaliz topluluğunun içinde değil de dışarıdan bulmuştur (Blass ve Carmeli, 2007). Uluslararası Psikanaliz Birliği dâhil geniş bir Batılı toplum ise nöropsikanalizi heyecanla ve hararetle selamlamıştır: Psikanaliz bilimsel içeriğini artık günün olanaklarıyla gösterebilecek diye. Ama bu yaklaşım psikanaliz gibi derinlik arayışı içindeki bir kavrayışın içinden geliyorsa en iyi ihtimalle safdilliliktir. Çünkü, zihin işleyişinin salt bir mekanığa, görüntüye, dalgaya indiregenemeyeceğini ve indiregendiğinde aslını, bütünlüğünü gösteremeyeceğini en iyi bilenlerden (belki de sezenlerden) birisi de analistlerdir (Blass ve Carmeli, 2007). Çünkü, zihin, nöropsikanaliz furçasının kurucularından Solms ve Turnbull'ın tarifıyla "iç dünya" (Solms ve Turnbull, 2002) ancak çevresi ile vardır; tek başına değil. Belki bambaşka bir gelenek ama Sovyet sinirbilimi zihni, psikiyatrik ve nörolojik sorunları beyinin her yanına (ve hatta maddenin evreninin tamamına) dağılmış ve sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olan işlevsel sistemler açısından ve daha dinamik bir şekilde çözümlemeye niyetlenmişti (Sacks, 2013). Sovyetlerin yıkılması bu arayışı da yarım bıraktı. Ve Freud hangisinden daha fazla heyecan duyardı, düşünmek lazım.

SONUÇ OLARAK

Freud düşüncesi doğduğu yerde, klinikte, sanki çoktan gözden düştü; çekine çekine girdiği ve uzak durmaya çalıştığı her yerde ise egemen hale geldi. Yüz yıl içinde sinir bilim, Freud'un zihin teorisini (psikanalizi) önce eleştirdi, daha sonra ise alanın periferine iteledi. İngilizce konuşulan ülkelerdeki psikiyatri pratiği sayesinde psikanaliz II. Dünya Savaşı sonrasında altın yıllarını yaşadı. Ama Freud'un zihin teorisini nörolojik bilimlerin ufkuna hiç girmedi, 1950'lerden itibaren, psikofarmakolojinin ortaya çıkmasıyla birlikte de psikiyatri içindeki ihtişamlı yerini kaybetti. Bugün psikanaliz psikiyatri pratiğinin ve düşüncesinin bir parçası. Bilim tartışmalarını ise nöropsikanalize havale etmiş durumda.

Tüm bu süreç boyunca ise psikanaliz, diyalektik ve tarihsel materyalizmin de dahil olduğu geniş kesimden "bilim" olmamakla ilgili eleştiriler aldı. Bu eleştirilere karşı kimi yanıtlar geliştirilmekle birlikte Freud'un zihin teorisini bir doğa biliminden daha çok bir düşünme biçimine, sosyal bilime benzedi. Şimdilik çok somut çıktıları olmayan nöropsikanaliz virajını saymazsak. Freud ise görünen o ki hem bu dönüşüme karşı koymaya, karşı koyamıyorsa çeki düzen vermeye çalıştı hem de bu dönüşümün parçası oldu. Son günlerine kadar söylemsel olarak hep taşıdığı bilimi, bilimin sınırları içine taşımadı.

Peki, 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakırken ve bi-

limsel düşünce bin bir badirenin içinde boğuşurken Freud ve zihin teorisine dair nelerin altını çizebiliriz. Bir, Sigmund Freud maddi temeli çok belirgin olarak görünmese de idealist olmayan, dünyevi bir zihin kuramı ortaya sürmüştür. İki, bu teori zaman içinde bir tek klinik olgulara dair değil neredeyse tüm insan etkinliğine dair kapsamlı bir düşünce sistematığıne evrilmiştir. Üç, Freud'un teorisinin bazı yönleri zaman içinde sabit kalmış bazı yönleri öne çıkmış, bazı yönleri geriye çekilmiş ve bazı yönleri ise evrilmiştir. Bu anlamda Freud eleştirilirken de sahiplenilirken de herkes kendi durduğu yere göre hareket etmiştir. Dört, Freud bir zihin işleyişi anlayışı inşa ederken ve ortaya çıkarırken hem tıbbın, dönemin psikiyatrisinin içinde kalmış, kalmaya özen göstermiş/önemsemiş hem de yıllar içinde tıbbi geride bırakan, daha spekülataf bir alana doğru evrilmiştir. Beş, Freud'un zihin teorisinin taşıdığı belirsiz, spekülataf ya da mitolojik yanlar psikanalizi bir bilim olmaktan nasıl çıkarmazsa psikanalizin bir düşünme ve anlayarak değiştirme yöntemi sunması da psikanalizi bilim yapmaya yetmez. Altı, Freud'un zihin teorisinin taşıdığı belirsiz, spekülataf ya da mitolojik yanlar çıkış noktasındaki idealist olmayan yanını görünmez kılmaktadır. Yedi, nöropsikanaliz vadettiği tüm heyecanlara rağmen teknolojik gelişmenin karmaşıklığı nedeniyle psikanalizin bilim sorununa çözüm olmaktan şimdilik uzaktır. Ayrıca nöropsikanaliz Freud'un zihin teorisindeki belirsiz ve idealist yorumlara kapı açan yanları gidermeye değil pozitivist ve ampirik yanlarına yönelmektedir. Sekiz, bu nedenle de psikanalizin bilim sorunu muhtemelen ideoloji sorunu ile birlikte devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Althusser, L. (1964). Freud et Lacan. *La Nouvelle Critique* [İngilizce çevirisi: (1969) Freud and Lacan. *New Left Review*. Türkçe Çevirisi: (1982) Freud ve Lacan (çev. Selahattin Hilav). *Yazko Felsefe Yazıları Dergisi*].
- Aykan, S., Nalçacı, E. (2017). Geç Kalan İspanyol Aydınlanmasından Modern Sinirbilime Büyük Bir Katkı: Santiago Ramon y Cajal ve Nöron Doktrini. E. Nalçacı (Ed.) *Tarihselci Yöntem ve Bilim Tarihi* içinde. Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2017, ss. 111-125.
- Badiou, A. (2006). Felsefe ve Psikanaliz. *Sonsuz Düşünce* içinde. Metis Yayınları, İstanbul.
- Binbay, T. (2006). Beyin işleyişinin Anlaşılmasının Tarihsel Evrimi. Genç, Ö. (Ed.), *Evrin, Bilim, Eğitim* içinde (ss. 39-47). İstanbul: NK Yayınları.
- Binbay, T. (2019). Doğanın Diyalektiğinde Zihin ve Beyin. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2: 348-354.
- Blass, R. B., Carmeli, Z. (2007). The Case Against Neuropsychanalysis: On fallacies underlying psychoanalysis' latest scientific trend and its negative impact on psychoanalytic discourse. *Int J Psychoanal*, 88: 19-40.
- Bogousslavsky, J. (2011). Sigmund Freud's Evolution From Neurology to Psychiatry: Evidence From His La Salpêtrière Library. *Neurology*, 77: 1391-4.
- Caudwell, C. (2015). Freud: Burjuva Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme. *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler* içinde (çev. Müge Gürsoy Sökmen, Ali Bucak). Metis Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.
- Faria, M. A. (2013). Violence, mental illness, and the brain – A brief history of psychosurgery: Part 1 – From trephination to lobotomy. *Surg Neurol Int*, 4: 49.
- Freud Museum London (2010a). The Young Anatomist. <https://www.freud.org.uk/learn/discover-sigmund-freud/freud-the-physician/the-young-anatomist/>. Erişim tarihi 30.06.2020.
- Freud Museum London (2010b). Freud's Medical Training. <https://www.freud.org.uk/learn/discover-sigmund-freud/freud-the-physician/freuds-medical-training/>. Erişim tarihi 30.06.2020.
- Freud Museum London (2010c). From Medicine to Psychoanalysis. <https://www.freud.org.uk/learn/discover-sigmund-freud/freud-the-physician/from-medicine-to-psychoanalysis/>. Erişim tarihi 30.06.2020.
- Freud, S. (1895). *Project for a Scientific Psychology [Entwurf einer Psychologie]*. London: Hogarth Press. <http://users.clas.ufl.edu/burt/freud%20fleiss%20letters/200711781-013.pdf>.
- Freud, S. (1915). *The Unconscious*, London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1920). *Beyond the Pleasure Principle*, London: Hogarth Press.
- Freud, S. (1940). *An Outline of Psychoanalysis (Abriß der Psychoanalyse)*, London: Hogarth Press. <https://icpla.edu/wp-content/uploads/2012/10/Freud-S.-An-Outline-of-Psychoanalysis-Int.-JPA.pdf>
- Kabakçı, S. (2019). Karl Popper ve Yanlışlamacılığı. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2: 187-197.
- Kandel, E. (1998). A New Intellectual Framework for Psychiatry. *Am J Psychiatry*, 155: 457-469.
- Kandel, E. (1999). Biology and the Future of Psychoanalysis: A New Intellectual Framework for Psychiatry Revisited. *Am J Psychiatry*, 156: 505-24.
- Kendler, K. S. (2019). From Many to One to Many—the Search for Causes of Psychiatric Illness. *JAMA Psychiatry*, 76: 1085-1091.
- Kotan, V. O., Kotan, Z., Özçürümez Bilgili, G. (2018). Diagnostic Classification Systems Based on Psychoanalytical Principles. *Noro Psikiyatr Ars*, 55: 91-97.
- Matheron, F. (2008). Freud ve Lacan, 1964. *Psikanaliz Üzerine Yazılar* içinde (çev. İrvem Keskinoğlu). İthaki Yayınları, 1. basım., İstanbul.
- Messias E. (2014). Standing on the Shoulders of Pinel, Freud, and Kraepelin: A Historiometric Inquiry into the Histories of Psychiatry. *J Nerv Ment Dis*, 202: 788-92.
- Monti, M. R. (2013). Jaspers' 'Critique of Psychoanalysis': between past and future. *One Century of Karl Jaspers' General Psychopathology* içinde. Ed. Giovanni Stanghellini, Thomas Fuchs. Oxford University Press. Oxford. ss. 27-40.
- Northoff, G. (2012). Psychoanalysis and the brain – why did Freud abandon neuroscience? *Front Psychol*, 3: 71.
- Phillips, A. (2016). *Freud Olmak: Bir Psikanalizin Gelişimi*. (Ş. Tokel, Çev.). İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- Popper, K. R. (2019). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* (Çev. İbrahim Turan, İlk-nur Aka). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 9. Basım.
- Roudinesco, P. (2016). *Kendi Çağından Bizim Çağımıza Sigmund Freud*. (N. Demiryontan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sacks, O. (2013). Önsöz. *Beyin ve İç Dünya* içinde, Mark Solms ve Oliver Turnbull (çev. Hakan Atalay). Metis Yayınları, İstanbul. 1. Baskı.
- Solms, M., Turnbull, O. (2002). *The Brain and the Inner World: An Introduction to the Neuroscience of Subjective Experience*. New York: Other Press.
- Tura, S. M. (1998). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Genişletilmiş 2. Basım.